

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXV

новембар—децембар

Број 6

УНИВЕРЗИТЕТ, ТИТОВИ И НАШИ ЈУБИЛЕЈИ*)

У животу сваког народа постоје јарко осветљени тренуци када се као у огледалу историје показује искуство прошлости и слика будућности. У таквом једном тренутку налазе се и народи Југославије славећи јубилеј друга Тита — *архитекте и мислиоца Револуције*.

Орловским оком промишљања они проматрају ону логику, онај пут властитог развоја који нам је отварао перспективу, изводио нас из ћорсокака у који нас је историја готово заточила. Ми потврђујемо и развијамо оне принципе који су одолели вихорима искушења и одржали властити лик социјализма: самоуправљање, националну равноправност, несврстаност.

У судбини једне земље и историјске личности, у ланцу збивања, постоје карике од којих све започиње. То полазиште које се развило у једну сталну линију било је: трајна тежња народа да живи сопствени живот, да постане стваралац и господар властите судбине. Партија и Тито умели су да пробуде и организују енергију масе, да милионима људи улију осећање циља, да отврду вољу и учине је дужом од сваког пораза. Вођили су јер су следили интересе маса, јер су имали дубоку веру у снагу и стваралаштво народа, живо чуло за људске потребе.

То је једна линија развоја која је имала успоне и падове, застоје и критичне моменте али која се држала главног пута историје којим се запутила, дугог марша од ослободилачког рата до борбе за заједницу слободних произвођача. Она започиње у страшном тренутку када је фашизам прекрио Европу, а Југославија је постала једна од малобројних оаза масовног оружаног устанка. Ако је фашистички освајач икада открио истину, то је у оном тренутку, када је силан а немоћан пред отпором, објавио да Тито и није име само једног човека, већ назив покрета који је запалио ватру борбе.

Али победе ако су само војничке, нису довољне. Патриотски рат постао је неразлучно сједињен са сновима о друштву веће националне

*) Говор ректора Београдског универзитета проф. др Мирослава Печулића о 29. новембру 1977.

и социјалне правде. Усред рата, једини партизански парламент у Европи, одредио је смернице будућег развоја Југославије на основама пуне националне равноправности, братства и јединства. У неразлучну целину сјединиле су се национално-ослободилачка борба и социјална револуција и раскинули окове зависног полуколонијалног капиталистичког развитка који нас је осуђивао на заостајање за цео један век. Извршен је велики индустријски скок који је југословенско друштво извело на праг развијенијих земаља.

Широко учешће маса на историјској сцени које су властитом интервенцијом припремале терен за ново друштво, било је и извор самосталности и смелости да се одупре стаљинизму. „Било је то први пут да се једна мала земља усудила да храбро и независно одреди своју судбину, своје циљеве, своје путеве“ (Сенгор).

Лава великих врења још се није охладила, а друштво је већ преокупирано новим изазовима, опасностима од бирократизма, који помаља своје лице. Живот је брзо показао да достигнућа револуције која су настала укидањем приватне својине и освајањем државне власти нису довољна. Из социјалне неопходности развио се један орган, свемоћни државни апарат, који је, међутим, далеко надрастао своју функцију: запретио да се од слуге друштва претвори у његовог господара. Бирократизам, тај, да употребим речи друга Тита, највећи непријатељ социјализма, постаје главни преносник обнављања класне поделе рада, отвара повор између мањине која командује свим активностима друштва и масовне базе лишене учешћа у одлучивању о раду и плодовима свог рада. Као реакција на те опасности јавља се нов, храбар историјски одговор: предаја фабрика на управљање радницима. Самоуправљање је било природни наставак и проширење базе револуције, њен други талас усмерен против успостављања власти над произвођачима. Антикапиталистичка револуција је прерасла у антибирократску. Од локалног експеримента на далекој периферији Балкана оно је израсло у велику цивилизацијску алтернативу савременог света, задобило је светско историјску ширину, неповратно је ушло у свет маса.

Спољно-политичка оријентација Југославије, несврстаност, израз су њеног унутрашњег развоја. Са истом енергијом са којом се борила за сопствену слободу, она се залаже за слободу и самосталност других народа. Наступајуће доба отворило је величанствено али и критично роздобље свеопште међузависности, технолошке и културне. Некадашња изолована друштва, као оазе одељене пустињама, повезана су данас безбројним нитима. Живимо у друштву које је светско. Али какав ће оно лик имати од судбинске је важности. Да би свет био заједница која није униформисана и обезличена, већ богата у свом прометејском трагању за облицима живота који су све достојнији човека, неопходни су независност и слобода, властити идентитет. Лишена тога међузависност није пут ка узајамном обогаћивању заједничких вредности и снага света, већ је њихово потирање, заустављање развоја. Наша земља стоји у првим редовима борбе за равноправност између народа, за нове односе, за стварање једног новог лика заједнице света. То је Титов наставак Лењинове борбе против империјализма, хегемонизма.

Социјализам — самоуправљање не живи и не развија се латко и хармонично, без конфликта и момената криза. Оно против себе има и

неповољне материјалне околности које деформишу многе идеје. Самоуправљање се не ствара у стакленој башти заштићеној од свих ветрова, већ у отвореној конфронтацији са силама старог света које имају дуговечне изворе. Испод још увек танке покожице новонастајућег друштва показује се и лице социјалног егоизма: бирократска и технократска узурпација која би самоуправљање претворила у параван за самовлашће, рестаурација капитал-односа, приватизација друштвене својине, богаћење без рада, потискивање животних потреба произвођача и омладине, напади национализма, тог смртног непријатеља социјализма. Међутим, ове тенденције не збијају се у празном социјалном простору, оне теже да се пробију у друштву коме је печат дала дубока и аутентична револуција. Оно им се не само супротставило, већ је кроз ту борбу развило још зрелију пројекцију самоуправљања, изражену у новом Уставу и Закону о удруженом раду. Пројекција једног друштва које се темељи на слободном удруживању произвођача захвата све видове живота — од слободног споразумевања између предузећа, преко Федерације засноване на равноправном одлучивању нација и народности, делегатског система, до нових веза између науке и рада које су као кинеским зидом биле одељене. То опредељење је истурени врх једне светско-историјске тенденције, пионирског трагања за хуманом варијантом техничке цивилизације.

То не значи да је исход решен, да се можемо опустити, да се кренуло добрим путем и да ће ствари саме стићи тамо где треба. Друштвено ткиво је пуно противречја која неће решавати институционални, правни, механизам аутоматски, сам по себи. Дуго ће бити и тенденција да се истовремено повећава нормативна моћ самоуправљања а да расте фактичка моћ технобирократског апарата.

Створена је значајна социјална форма чији ће људски садржај зависити од људи који ће му уливати конкретан живот, давати крв и месо. Управо стога најважније је да се формира она људска сила која ће имати вољу и моћ да се пробија, да тражи решења. Цела грађевина класних поредака, спрат по спрат, формирала је човека као најамно биће, уливала му осећање да је само поданик. Самоуправљање треба да ослободи личне и друштвене силе које пригушене дремају у човеку, да му омогући да стане на своје ноге, да кормани својом судбином да се бори, да савлађује ситуације од којих су многе непредвидиве. Људи почињу осећати да нису играчке, да могу нешто важно да учине и по својој иницијативи, због тога им у раду најтеже пада ако осете да се самоуправљање своди на формалност, да се њима манипулише.

Младе генерације не примају у наслеђе завршену зграду у којој ће само наставити исти живот. И та отвореност чини их и творцима властите историје. Друштвени напредак се не може постићи без снажног активизма млађих генерација, нове енергије.

То је потреба за револуционарним континуитетом, и управо због тога за храбром, самосвојном генерацијом која неће робовати многим нашим конзервативизмима — од техничког до културног и политичког. Одлучујуће је питање стога како се формира млада генерација која ће умети да мисли на нов начин и самостално. Јер то је основ и сваке друге самосталности и стваралаштва.

Поново се показује, данас као и јуче, колико је судбина Универзитета органски срасла са рабањем и напретком наше социјалистичке за-

јединице, колико је он оваквим правцем развоја добио и колико му је истовремено пружио. Његови студенти и наставници имају се чиме поносити. Дозволите да то изразим управо речима друга Тита.

„Београдски универзитет био је бастион у борби против бесправља и насиља прошлих ненародних режима. Омладина са овог Универзитета масовно је учествовала и дала велики допринос у народноослободилачкој борби, у њеном организовању. Из клупа наших факултета израсло је 280 народних хероја Југославије, као што су: Иво Лола Рибар, Милентије Поповић, Веселин Маслеша, Мирко Томић, Боко Ковачевић, Рифат Бурџевић, Соња Маринковић, Слободан Пенезић-Крцун, Владимир Поповић, и многи други који су уложили сав свој револуционарни жар и велике способности за ослобођење радничке класе и наших народа. Ту су и светли ликови професора, као што су: Сима Милошевић, Кирило Савић, Нико Миљанић, Стеван Јаковљевић, Борбе Тасић, Михаило Илић и други. Овде су удружени прогресивна научна мисао и слободарске револуционарне традиције, а то је врело надахнућа и за садашњу и за будуће генерације наше интелигенције.

На нашим факултетима је завршило студије 87.000 младих стручњака, чија је улога веома значајна у привредном развоју и изградњи нашег самоуправног социјалистичког друштва. И сам Универзитет је доживео снажан успон. У односу на предратни период данас има преко 4 пута више студената и наставног особља.

Са овог Универзитета, највећег и једног од најстаријих у земљи, израсла је читава плејада научника, културних радника и уметника”.

Сведочанства његовог доприноса социјалистичкој изградњи налазе се широм земље, то су: изграђене хале, и мостови, путеви, нови градови, комбинати, школе, нови универзитети, легије висококвалификованих стручњака. За њих и њихово дело знају наши радни људи.

II.

Време није умањило већ је само увећало дубоку повезаност између плодносног развоја науке, образовања и самоуправног социјализма, шанси које универзитету пружа. Издвојућу само три тачке на којима се рељефно открива колико је стваралачки живот универзитета истовремено резултат и битан услов напредовања ка заједници слободних произвођача. Та три момента су: *развој слободног научног, духовног стваралаштва, обликовање нове педагошке праксе, повезаност студија и рада.* Самоуправљање већ својим првим корацима ствара повољно тле за стваралачку мисао, за ослобођење науке од свемоћног бирократског туторства. Тај инспиративан програм који као и живот уопште има своје и богате и мршаве године под налетом је две крајности. Једна је оличена у бирократско-догматској тежњи за уклауљивањем стваралаштва, контролом над сваком критичком мисли. Друга — либерализам — јесте одрицање од сваког усмеравања духовних снага, њиховог ангажовања. Обе гуше стваралаштво и отварају врата за продор грађанске свести, малограђанског, антикултурног таласа, лажних вредности, лажног злата — национализма, комерцијализације духовног живота.

Покрет произвођача бори се стога за ангажовану теоријску мисао која је дубоко зарођена у стварност свог времена, чије теме нису изнад глава људи, њихових животних потреба. Али да би вршила свој социјални мандат научна мисао мора бити слободна у свом истраживању. Повезивање са практичним сврхама не значи подређивање дневном прагматизму, не остварује се тако што би један вид праксе (политичке, привредне) одређивао другом виду праксе (научне) начин мишљења и тумачења. Мисао није истинита зато што је тренутно корисна, већ је корисна зато што је истинита. Критичко истраживање није луксуз, уступац, већ животна потреба, одговор на проблеме који муче. То је само друга страна борбе за заједницу слободних произвођача. У тешкоћама освајања непознатог, нове земље која је саставни део еманципације произвођача, саржан је у ствари најдубљи смисао и неопходност самосталности духовног стваралаштва.

То нису само општи ставови, већ конкретна опредељења. Јер, када се спустимо на реално тле, пред нама стоји један циновски научно-истраживачки и стручни потенцијал који, није довољно урастао у ткиво свог града, иако може да буде велика снага у истраживањима, пројектима развоја индустрије, урбанизма, културног живота. То се нарочито односи на учешће у друштвеном планирању које није административно, већ све више засновано на богатом систему модерних научних информација којима треба да се напајају сви центри самоуправног одлучивања. Универзитет са своје стране мора да се оспособи за такав активан утицај на живот града, да се извлачи из своје академске изолованости и укључује више у живот, са свим његовим превирањима, противречјима и перспективама.

Други правац односа који се пред нама остварио смелије је напуштање традиционалног педагошког процеса који нас снажно заробљава упркос важним корацима које смо учинили у правцу реформе. Одупирање претераној размрвљености научних дисциплина, и активно учешће студената — то су ова лица једног истог настојања којим треба да се руководимо: Тежње за формирања целовитих личности, стручњака са високо развијеним социјалним смислом.

Темељни педагошки принцип образовања заснива се на традиционалном грађанском обрасцу који, међутим, почиње више да затвара него што отвара пут истинској спознаји. То је пут бескрајне специјализације, разграђивања посебних наука које су сабрала значајна сазнања, сазнања која су ишла у дубину али која почињу све опасније да сужавају поље проучавања. Формирају се све ужи предмети, деле се на све уже фрагменте, све ситније духовне парцеле које нису у стању да пруже целовити сазнање о човеку и друштву. Међутим, то није само последица неизбежног пута којим иде напредак науке, већ је и замрзнут резултат класне и сталешке поделе рада. Размрвљеност има и социјалну функцију. Она уског специјалисту задржава у крајње уским мисаоним оквирима он најчешће пере руке од најважнијих питања, одлучујући проблеми друштва пребацују се из једне научне дисциплине која као таква није надлежна за њихово решавање у домен друге, која се затим са своје стране исто тако доследно изјашњава као ненадлежна. А затим, морамо прихватити да поделе наших предмета, њихово претерано цепкање често

није толико условљено објективно различитим подручјима стварности, колико је искројено и према тренутном броју наставника, потреби да имамо свој одвојен предмет, да задобијемо заповедничко место за своју специјалност. Досадашњи кораци у реформи: иновација наставних програма, блок настава на медицинском факултету израз су тежње да се преокрене овај лош ток. Али пред нама лежи могућност и неопходност битно веће заједничке, интердисциплинарне сарадње, окупљање низа дисциплина око заједничке проблематике, рушење кинеских зидова између предмета — укратко могућност и потреба колективније и рационалније наставе.

У том напору за превладавањем претеране размрвљености значајну улогу може да одигра обнова марксизма, његово прожимање са низом посебних наука.

Продубљивање марксистичке оријентације је велики интелектуални процес који може да буде резултат само колективног стваралачког напора, а никако наметања, прописивања. Осиромашење те мисли, њено претварање у догме које не додирују живот, одбијало би младе. *Марксизам се не може предавати ни чиновнички, ни поповски, ако не желимо да нас стигне казна. Смисао тог образовања јесте да млада генерација истражује и мења свет, а не да буба формуле. Марксизам нису цитати већ најнапреднија свест нашег времена. „Марксистичка наука за нас није догма већ средство за оријентацију у свим ситуацијама, ма како оне биле замршене“* — Тито.

Марксистичка широка култура треба да је повезана са струком, да и самом позиву пружа стваралачку перспективу развија свест о потребама произвођача. На пример, будућим урбанистима никако није свеједно да ли се град развија према људским потребама или профитерској логици, која иде против природе и човека, гони га да живи у модерном мравињаку. Као стручњак са социјалним смислом он је позван да тражи истовремено најбоља и техничка и људска решења.

Узећу за сведока Ајнштајна који у разматрању „Зашто сам за социјализам“ каже. „Није довољно човека подучавати у струци. Тиме ће он додуше постати неком врстом употребљиве машине, али не и пуновредна личност. Важно је да он добије осећање за оно за шта је вредно залагати се. Он мора да научи како ће разумети оно што покреће људе, њихове идеале и илузије, патње, борбе“.

Још увек је снажан образац школовања са ех chatedra наставом, са ауторитарном педагогијом која сужава поље за стваралачко израстање личности, педагогије која не инспирише интелектуално емотивно самоизграђивање. У времену када су супербрзе промене постале начин живота, када хиљаде чињеница прстижу једна другу, када се технике измене по неколико пута у току студија, у таквом времену формирати људе не значи механички пунити главе, већ подстицати ителектуални и иницијативни дух, машту и стваралачке способности, тимски рад. Студирање није само припрема за будућу радну и друштвену, самоуправљачку праксу, оно је само та будућа пракса, у зачетку. Потребна нам је и смелост у тражењу нових облика, и реалистичност у њиховом оживотворењу, које никако не може да буде исто у различитим областима наука.

Тиме смо дошли до централног задатка који је целим развитком дошао на дневни ред. — до *органоког повезивања науке, образовања и рада*. Без тога универзитет не може ефикасно извршити ни остале самопромене, нити може суделовати у преображају друштва, без чега опет укљупни друштвени развитак удара у плафон. *Образовање у раду, из рада и уз рад — то је ургентан циљ социјалистичког друштва; он се не може остављати за далеку будућност*. Спајање производног рада и учења у једну целину није само метода за повећање продуктивности, већ и за стварање свестрано развијених личности, за поступно укидање болне разлике између умног и физичког рада.

Разлози да томе енергично стремимо нису само начелни. Повезаност образовања и рада постаје пут, *права шанса и за решавање низа животних проблема универзитета, и особито запослености омладине. Отварање радне перспективе младих стручњака, обезбеђивање складнијег односа између развоја образовања и привреде (друштвених служби), кључна је карика у ланцу промена. Сада се у једним струкама образују сувишни кадрови а у другим нема довољно оних који су потребни*. Школа постаје место где се дуго остаје изван света рада. Већа могућност оних који раде и рад оних који се образују, мора постати кључни задатак. Ми добро знамо да се и друштва која су бескрајно богатија од нашег, у којима је давно престао егзодус са села, још теже и са неупоредиво мање оправдања носе, са тим. Али морамо формирати свест да наука и образовање, а то значи развој човекових способности, постаје кључни чинилац друштвеног напретка. У будућности ће друштва са најнапреднијим образовањем заузимати такав положај какав су некада имала друштва са највећим бројем машина.

Убеђен сам да *морамо преокренути једну и сувише пасивну филозофију, став према коме универзитет, више школе, треба само да добијају наручбине: потребан број и структуру кадрова, њихов профил*. То је делом тачно, делом илузија. Јер, и удуржени рад који се и сам убрзано бори да постане ефективна друштвена снага не може без напредне науке пружати одговор на питање: који ће то профили, знања, стручњаци, бити потребни за пет или десет година. Ту велику операцију усмеравања, планирања могу изводити само заједнички и у најтешњој сарадњи удружени рад, његове развојне службе и универзитет. *Самоуправно друштво мора успоставити норме према којима сви инвестициони подухвати — уз планове зграда, финансија и машина — морају имати и пројекције, планове потребних кадрова*. Самоуправни споразуми, договори, повезивање студија и рада — то је она велика полуга коју конструишемо. Она треба да нам послужи да запосленост младе генерације не зивиси искључиво од ђуди тржишта радне снаге, као што не треба нити можемо да се враћамо на административно распоређивање. То је онда и најбољи пут за већу ефикасност, за практичан рад у току студија, за подизање материјалне основице универзитета и студентског животног стандарда и празичније вредновање наставничког рада — за најдубље промене на универзитету. То није нимало лак ни удобан пут, нити ће се тешкоће које нас муче решити од данас до сутра, а родиће се и нове. Али ту лежи заједничка перспектива.

Поново се показује колико је напредовање ка заједници слободних произвођача, ка реформи друштва и реформи универзитета. воли јелним

истим путем. И колико то тражи људског ангажовања. Јер, живот неће сам од себе постајати достојнији, једино га људи својим залагањем, ангажовањем, борбом могу таквим чинити. То је она концентрација тежње и борбе којој смо се учили од Тита — *стратега и визионара тог пута*. Јер, долазеће доба увек је имало своје визионаре и зачетнике. Они су били његови весници, видели су га пре и желели јаче од других. Били су велики јер су имали особине које их чине најспособнијим за служење великим друштвеним потребама свог времена, јер су имали неукротиву енергију. Тито је толико изразио своје доба, урезао се у то збивање, да одиста спада у ред великана који стварају модерну историју.

др Мирослав Печулић